

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Marty Popaszkiwicz
„Przestrzeń publiczna jako efekt współpracy różnych aktorów”
napisanej pod kierunkiem promotora dr hab. inż. arch. Katarzyna Pluta, prof. uczelni
na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej

1. Podstawa opracowania

- 1.1. USTAWA z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki;
- 1.2. Pismo RPW/13937/2023 z dnia 30.03.2023 od Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Warszawskiej prof. dr hab. inż. arch. Krystyny Solarek z prośbą o opracowanie recenzji rozprawy doktorskiej;
- 1.3. Rozprawa doktorska: Marty Popaszkiwicz pt. „Przestrzeń publiczna jako efekt współpracy różnych aktorów” Politechnika Warszawska, Dyscyplina Naukowa Architektura i Urbanistyka, Dziedzina Nauki – Nauki Inżynieryjno-Techniczne, Warszawa 2023.

2. Ocena formalna rozprawy

Recenzowana rozprawa Pani Marty Popaszkiwicz pt. „Przestrzeń publiczna jako efekt współpracy różnych aktorów” jest jednotomowym opracowaniem napisanym w języku polskim w formie wydruku komputerowego formatu A4 oprawionego w miękką okładkę i zawierającym 257 stron, z czego 243 stron stanowi część merytoryczną pracy (od str. 9 - do str. 234).

Praca składa się ze wstępu i sześciu rozdziałów właściwych, podsumowania, spisu bibliografii, spisu fotografii i ilustracji, wykazu tabel oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Rozdział pierwszy to wstęp zawarty na 7 stronach, rozdział drugi obejmuje 17 strony, rozdział trzeci- 30 stron, rozdział czwarty - 37 stron, rozdział 5 – 79 stron i rozdział 6 – 13 stron, a rozdział 7 – 24 strony, dalej znajduje się podsumowanie obejmujące 10 stron. W pracy zamieszczono 18 tabel, 10 wykresów i 15 map. Praca jest bogato ilustrowana i zawiera 23 ilustracji oraz 53 fotografii. Bibliografia pracy jest dość bogata. Obejmuje 153 publikacji zwartych (w tym większość pozycji anglojęzyczne), a także 84 źródła internetowe. Struktura opracowania jest prawidłowa. Jego układ podporządkowano założonym celom badawczym i przyjętym metodom ich realizacji oraz weryfikacji postawionej hipotezy.

3. Ocena merytoryczna

3.1. Temat i cel rozprawy oraz jej założenia badawcze

„Wszystkie miasta na świecie będą się rozwijać. Musimy lepiej zrozumieć, co stanowi dobre środowisko miejskie dla człowieka. Mamy obowiązek uczynić miasta bardziej przyjaznymi do życia, bardziej zrównoważonymi i zdrowszymi. Mamy narzędzia.”

Jan Gehl

Budowanie zrównoważonej przestrzeni publicznej w dynamicznie zmieniających się uwarunkowaniach wymaga wdrożenia procesu, który będzie wpisany w potrzeby miejsca i jego użytkowników. Wzrost zainteresowania kształtowaniem przestrzeni publicznej wynika ze znaczenia i funkcji, jakie spełnia ona w każdym mieście. Jest ona najbardziej wielowymiarowym oraz istotnym elementem życia społecznego i dlatego odgrywa istotną rolę w kształtowaniu zrównoważonych miast. Kształtowanie przestrzeni publicznej nieustannie staje przed nowymi wyzwaniami, czego przejawem jest prezentowana w pracy doktorskiej Pani Marty Popaszkiewicz analiza studiów przypadków (rozdział 3-5). Wraz ze zmianami otoczenia gospodarczego, politycznego i społecznego ewaluują także oczekiwania co do funkcji jakie powinna spełniać współczesna przestrzeń publiczną. W tym kontekście, nie można już dziś patrzeć na kształtowanie przestrzeni publicznej z pozycji architekta czy włodarza miasta – demiurga, ale proces ten musi być realizowany przy udziale szerokiego grona interesariuszy. Kluczowym elementem jest jednak by decyzje, które zapadają w kontekście kształtowania przestrzeni wynikały z przemyślanego procesu.

Zainteresowania Doktorantki koncentrują się na tematyce identyfikacji i analizie *„genezy i uwarunkowań planowania i projektowania przestrzeni publicznej przy udziale różnych aktorów, a także znalezienie i scharakteryzowanie modeli procesów partycypacyjnych wykorzystujących istniejące i dobrze opisane w literaturze metody i narzędzia”* - str. 10. Wybór ten należy zatem uznać za trafny, gdyż to proces realizacji kształtowania przestrzeni publicznych jest kluczowym elementem akceptacji przez mieszkańców i użytkowników oraz prowadzi do tworzenia zrównoważonych miast. Takie działanie wymaga jednak zastosowania odpowiednich metod i narzędzi, by sprostać temu wyzwaniu.

Doktorantka, bazując na powyższych przesłankach, przyjęła określone założenia badawcze, na które składają się: cel główny i 3 cele szczegółowe.

Praca od strony metodologicznej została przygotowana poprawnie, na co składa się: wyraźnie zarysowany problem badawczy. Do realizacji postawionych w rozprawie zadań badawczych trafnie dobrano wykorzystane w niej metody, w tym krytyczną analizę piśmiennictwa z badanego obszaru. Praca ma charakter badawczy i projektowy, gdyż Doktorantka podsumowując wyniki zarysowuje modele deskryptywne. W pracy postawiono dwie tezy badawcze, które budują narrację rozprawy. Przeprowadzone badania w rozdziale 3-5 – uzupełnione analizą wyników z opracowań publikowanych w ramach tego obszaru, a także w oparciu o analizy i konstrukcję modeli deskryptywnych – odegrały w rozprawie kluczową rolę, gdyż w oparciu o nie zweryfikowano pozytywnie postawioną hipotezę badawczą rozprawy, że *„współpraca różnych grup interesariuszy w trakcie planowania i projektowania przestrzeni publicznej pozytywnie wpływa na jakość oraz atrakcyjność danej przestrzeni publicznej”*, a także udowodniła, że *„oddolne inicjatywy... wpływają na decyzje urzędników”*.

3.2. Zawartość merytoryczna pracy

We **Wstępie** Doktorantka przedstawia problem badawczy skupiony wokół analizy kształtowania procesu partycypacji społecznej w projektowaniu przestrzeni publicznej. Słusznie zauważa, że *„mieszkańcy miast, lokalni przedsiębiorcy oraz aktywiści działający indywidualnie lub kolektywnie, w grupach formalnych i*

nieformalnych, coraz częściej chcą mieć wpływ na wygląd, funkcjonalność oraz wydarzenia, dla których najbliższe im przestrzenie publiczne są sceną i zaczynają walczyć o atrakcyjność tych elementów miejskiego krajobrazu.” – str.11. Na tej bazie buduje cały wywód rozprawy. W tym rozdziale Doktorantka przedstawia także przedmiot pracy, cele pracy, dwie tezy badawcze i określa zakres badań. Dalej Doktorantka opisuje przyjęte metody, które zostały omówione w tej części pracy, na poziomie dość ogólnym. Zaś na kolejnej stronie w przejrzysty sposób prezentuje strukturę pracy, która także dopowiada elementy metoda badawczych.

W rozdziale 2 Doktorantka przedstawia tło badań definiując pojęcia przestrzeni publicznych i partycypacji społecznej. W podrozdziale 2.1 analizuje stan badań i odnosi się do głównych współczesnych teorii. Zaś podrozdział 2.2. stanowi autorskie podsumowanie i zdefiniowanie dwóch kluczowych pojęć przestrzeni publicznej i partycypacji społecznej. W oparciu o obie te definicje, Doktorantka analizuje w dalszej części pracy studia przypadków. Kończąc ten rozdział Doktorantka przywołuje pionierów zmian tj. narzędzia proponowane przez J. Gehla, Project for Public Spaces i koncepcje 880 cities – podrozdział 2.3. Rozdział ten stanowi dobra podstawę do prowadzenia narracji w dalszej części pracy.

Rozdział 3 jest ilustracją badań podstawowych, którymi jest przegląd przykładów reprezentujących zdaniem Autorki wysoką jakość przestrzeni publicznej w Polsce. Trudno jednak jest zrozumieć, co oznacza „wysoka jakość przestrzeni publicznej” bo w definicjach zawartych w pracy (str.24) brak jest opisanie pojęcia „jakość przestrzeni publicznej”. W dalszej części pracy w rozdziale 3 Doktorantka przedstawia narrację w oparciu o ocenę „wysokiej jakości przestrzeni publicznej w Polsce” i zestawia ją z analizą procesu partycypacji społecznej przy jej planowaniu i projektowaniu. W tym kontekście nasuwa się pytanie: *Czy zdaniem Doktorantki prace nagrodzone reprezentują już wysoką jakość przestrzeni publicznej bo tak zostały docenione przez gremium ekspertów czy udział społeczny zapewnia wysoką jakość przestrzeni publicznych?* W rozdziale 2.3 Doktorantka opisuje „osoby i organizacje zajmujące się przestrzeniami publicznymi” i ich charakteryzuje. Dodatkowo przedstawia sposób analizy tych miejsca i zasad ich tworzenia. Przytoczone przykłady, w tym Gehl, PPS i 880, opierają się o zasadę tworzenia miejsc dla ludzi i tętniących życiem. Można więc wysnuć wniosek, że właśnie te dwa elementy są dla Doktorantki istotne. Być może podczas obrony pracy uda się doprecyzować to zagadnienie i wyraźnie nakreślić sposób w jakim jest rozumiana **jakość przestrzeni publicznej**.

W tej części pracy, Doktorantka, też przeanalizowała bogaty zestaw przykładów realizacji przestrzeni publicznych w Polsce, łącznie 199 (w tym też projekty znajdujące się na wsiach, które nie były jednak brane pod uwagę do dalszej oceny). Dobrze dobrała kryteria analizy, odnosząc się także do szerokich ram czasowych (2005-2020). Na tej bazie wyciągnęła ciekawe wnioski, które pokazują trendy, że w Polsce większość nagrodzonych przykładów realizacji przestrzeni publicznych zlokalizowanych było w dużych miastach. Składały się na nie głównie parki, skwery i salony miejskie. Zauważyła, że jedynie 19 z 140 projektów było tworzone w procesie partycypacji społecznej. Co ciekawe, zauważyła także że większość z nich tj. 9/16, zlokalizowanych było w województwie pomorskim. Przygotowany materiał zawierał ciekawe spostrzeżenia jednak zabrakło podsumowania i pokazania tych realizacji na „osi czasu”. Taka analiza mogłaby pokazać proces rozwoju tego zjawiska w Polsce. Przecież badany okres to czas transformacji społecznoekonomicznej. Wejście do Unie Europejskiej umożliwiło, nie tylko pozyskiwanie funduszy na tego typu realizacje, ale przede wszystkim doprowadziło do szerokiej edukacji i zmiany myślenia na temat planowania i zagospodarowania przestrzennego. Myślę, że przestrzenie publiczne odzwierciedlają ten proces w znakomity sposób. Drugim niewykorzystany potencjałem, który mógłby pojawić się na bazie tak szerokiej analizy przykładów, jest brak pokazania tych przykładów w zestawieniu z „Drabiną Partycypacji”.

Wprawdzie Doktorantka przywołują ją na stronie 63, ale nie przygotowuje zestawienia, które w czytelny sposób mogłoby pokazać na jakim etapie je znajdowały się różne przykłady i to też mogłoby pokazać na jakim etapie drabiny Sherry Arnstein jesteśmy obecnie w Polsce.

Rozdział 4 – to przegląd studiów przypadków w Polsce. Doktorantka na bazie autorskiej oceny wybrała 4 studia przypadków, które miały zilustrować problematykę kształtowania przestrzeni publicznej jako efektu współpracy różnych aktorów w wybranych miastach Polski. Do opisu zostały wybrane przykłady zrealizowane w latach 2013–2020. Trzy z nich znajdowały się w województwie pomorskim tj. Woonerf Abrahama Gdynia, Skwer- Park pod Gruszą – Pruszcz Gdański i aranżacja tymczasowa – Targ Węglowy – Gdańsk. Park – Stacja Wisła- Zabłocie w Krakowie stanowił największą obszarowo realizację. Każdy z przykładów, Doktorantka dokładnie opisała podsumowując tabelarycznie przebieg procesu realizacji każdej z inwestycji i wymieniając role każdego z aktorów. Na koniec zilustrowała je modelami deskryptywnymi, które miały odzwierciedlić proces realizacji. Warto zauważyć, że w 3 z 4 wymienionych przypadków ważną rolę w procesie odegrała jednostka akademicka lub edukacyjna (szkoła). Ponadto w dwóch przypadkach budżet obywatelski – jako narzędzie używane w procesie partycypacyjnym – miał kluczowe znaczenie w inicjowaniu zmian. Na tym tle pojawia się pytanie do Doktorantki o jej refleksję na temat procesów partycypacyjnych w analizowanych przykładach: *Czy widać spójność w przeprowadzanych procesach, czy poszczególne grupy inspirowały się jedna od drugiej, czy raczej każdy z nich jest indywidualnie wyznaczoną ścieżką?*

Rozdział 4 przedstawia ciekawy opis, ale zabrakło jednak w nim podsumowania, w którym wyłonione by było w czytelny sposób łącznie dla tej reprezentatywnej grupy studiów przypadków parametry lub determinanty opisujące stymulanty rozwoju przestrzeni publicznych w procesie partycypacyjnym. Wybrane przypadki opisują różne typy przestrzeni i na tej bazie Doktorantka nakreśliła dla każdego z nich modele przeprowadzania procesu partycypacji społecznej. Szkoda, że nie pokusiła się na podsumowanie, które z tych elementów się nakładają, a które są wyjątkowe. I szkoda, że na tej bazie nie powstał jeden „ogólny polski model”. Chyba, że tym modelem miał być graf zamieszczony w rozdziale 6 na stronie 186. Wówczas w tym rozdziale przydałoby się odwołanie do niego, tak by czytelnik w płynny sposób umiał śledzić narrację.

Rozdział 5, zgodnie z opisem, stanowi badania szczegółowe i skupi a się na opisie przykładów realizacji przestrzeni publicznej jako efektów współpracy różnych podmiotów w wybranych miastach Europy i Ameryki Północnej. Doktorantka postanowiła zaprezentować dwa różne podejścia. Jedną grupę opisywały przykłady o podobnym typie – formie przestrzeni, jak polskie przykłady, a więc znalazły się tu woonerf, skwer i park swobodny a także aranżacja tymczasowa. Kryterium wyboru zostało wzbogacone o te, gdzie w procesie możliwe było uczestnictwo jak największej liczby różnych interesariuszy. Pomimo ciekawego zbioru studiów przypadków, w mojej ocenie nie dość wystarczająco zostały opisane dokładniejsze kryteria wyboru w tej grupie przypadków. Być może na publicznej obronie uda się odpowiedzieć, *dlaczego właśnie te przykłady z całego globalnego wachlarza realizacji zostały wybrane? Czy chodziło o to, że były one pionierami w realizacji, czy być może są one najczęściej cytowane w literaturze fachowej, a może jednak są inne powody?* Podobnie jak w przypadku badań podstawowych i tutaj Doktorantka na bazie analizowanych przykładów przygotowuje szereg autorskich modeli deskryptywnych i opisuje w nich procesy realizacji tych przestrzeni. W skrupulatny i rzetelny sposób opisuje je też w tabelarycznych zestawieniach, co stanowi o bardzo docieklwym charakterze prowadzenia badań, a należy podkreślić, że nie zawsze jest to łatwe zadanie. To te elementy (modele deskryptywne opisu procesu realizacji i jak i tabele), zarówno w opisach przykładów polskich jak i zagranicznych stanowią interesujący i autorski wkład w rozwój dyscypliny, bo w czytelny sposób ilustrują zależności i ciąg wydarzeń towarzyszących danym

realizacjom. Szkoda, że nie znalazło się w pracy podsumowanie ilustrujące te różne ścieżki dojścia do „wysokiej jakości przestrzeni publicznych”. Zestawienie modeli deskryptywnych stanowiłoby zapewne ciekawe porównanie procesów. Można by było też na tej bazie się pokusić o stworzenie listy dobrych praktyk, które pojawiały się we wnioskach w każdym z przytoczonych przykładów tj. na przykład:

- rozbudowany proces analizy i mapowania przestrzeni (New Road);
- zaangażowanie światowej renomy architektów Gehl – jako gwarancja jakości i marketing (New Road);
- potrzeba silnej zaangażowanej grupy mieszkańców (Congress Square Park)
- mediacje i wspierające narzędzia współpracy (Congress Square Park)
- udział i współfinansowanie przez fundusze zewnętrzne np. fundacji (Discovery Green)
- warto zrobić nawet małą zmianę (Roosevelt Plaza Park).

Być może wiadomości zawarte w rozdziale 7 w tabelach nr 15, 16 i 17 miały zebrać te informacje, tylko niestety nie było tutaj odwołania, gdzie można znaleźć te informacje.

Drugą grupę opisanych w rozdziale 5 przykładów stanowią prace docenione w konkursie European Prize for Urban Public Spaces. Zostały wybrane te, które obejmowały proces partycypacji przy tworzeniu projektów. Choć jak Doktorantka sama pisze na stronie 164 „*W Europie nie brakuje przykładów, gdzie w procesie planowania i projektowania przestrzeni publicznych brali udział mieszkańcy, aktywiści czy organizacje pozarządowe*”, w ocenie studiów przypadków ograniczyła się do 6 różnych przykładów. Podobnie jak w przypadku wcześniej omawianych przykładów światowych, trudno jest znaleźć uzasadnienie dlaczego właśnie te projekty są omawiane. Pojawia się pytanie *Czy Doktorantka mogłaby przybliżyć kryteria wyboru jakimi się kierowała przyjmując takie projekty do analizy?* Należy zauważyć, że przytoczone przykłady są ciekawymi realizacjami, które wyznaczają kierunki i potrzeby angażowania różnych aktorów w kształtowanie przestrzeni publicznej. Przegląd ten zapewne jest ciekawym materiałem popularyzującym współczesne trendy jak wprowadzanie zielono-niebieskiej infrastruktury czy sztuki i kultury oraz odporności miejskiej, jednak bez autorskiego podsumowania trudno jest czytelnikowi wynieść spójną lekcję z lektury tych przykładów.

W kolejnym **rozdziale 6** Doktorantka w sposób przejrzysty nakreśla problematykę tworzenia modeli partycypacji społecznej odnosząc je do różnych sposobów strategii działania. Słusznie zauważa na stronie 185, że *„partycypacja społeczna przy planowaniu i projektowaniu przestrzeni publicznych jest wielowymiarowa. Poza wspólnym tworzeniem przyszłej wizji miejskich placów czy parków może zapobiegać konfliktom, budować relacje między urzędnikami a mieszkańcami lub wносить walor edukacyjny.”* Bardzo cennym elementem pracy jest graf przedstawiony na stronie 186 pt. „autorska metoda ... strategii przeprowadzania procesów partycypacyjnych” i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Z jednej strony ta grafika miała pomóc w percepcji przedstawionych w dalszej części pracy modeli stworzonych na podstawie zapisu procesów partycypacyjnych przeprowadzanych przez różnych ekspertów (6.3, 6.4, 6.5, 6.6). Jest ona jednak uproszczonym i cennym drogowskazem ilustrującym schemat działania, na którym w przyszłości mogą się oprzeć kolejni aktorzy próbujący kształtować przestrzeń publiczną w drodze procesu partycypacyjnego. Być może w przyszłości i w przypadku publikacji tej części pracy, warto byłoby w szerszym stopniu opisać (w formie instrukcji) możliwe etapy (np. inicjatywa 6.2/ prace przygotowawcze 6.3 i 6.5/ program 6.4/ diagnoza 6.6) funkcje uczestników i zależności oraz możliwy wkład na danym etapie procesu. Lekcja wyniesiona z analizy modeli zawartych w podrozdziałach 6.3, 6.4, 6.5, 6.6 zapewne może posłużyć jako przykładowe ilustracje do tworzenia takiej listy.

Ostatnią częścią zawierającą treści właściwe pracy jest **rozdział 7** – Aktorzy, metody, narzędzia. Zakres tej części pracy jest zbudowany w oparciu o badania podstawowe zawarte w rozdziale 4 i badania

szczegółowe z rozdziału 5. Na tej bazie Doktorantka tworzy interesujące zestawienia opisane w formie tabelarycznej. Informacje w nich zawarte dotyczą aktorów i narzędzi wykorzystanych podczas przebiegu procesu w poszczególnych studiach przypadków. Trzy główne tabele nr 15, 16 i 17, w mojej ocenie nie tylko stanowią wartościową analizę pokazującą różnych aktorów i narzędzia, ale są właściwie podpowiedzią, wskazówką jak proces partycypacji można realizować. W połączeniu z grafem „autorska metoda ... strategii przeprowadzania procesów partycypacyjnych” zapewne te tabele mogą być przydatną wytyczną dla przyszłego menadżera procesów partycypacyjnych. W tej części pracy, na stronach 205-206 znalazło się częściowo podsumowanie, które brakowało kolejno w rozdziałach 3 i 4. Kolejno Doktorantka opisuje role poszczególnych aktorów dzieląc je na: organizację i koordynowanie, moderowanie oraz uczestniczenie, w tym wymieniając trzy grupy uczestników (interesariusze danej przestrzeni publicznej oraz partnerzy, zewnątrzni eksperci, przedstawiciele mediów, a także „nieprawdopodobni partnerzy”). Doktorantka przedstawia w sposób czytelny możliwe sposoby nawiązywania współpracy i dzieli je na partycypację wertykalną i horyzontalną. Dzięki temu systematyzuje podejścia oddolne, odgórne i mieszane, pokazując kierunek nawiązywania współpracy. Zauważa, że jest to jako kluczowy element.

Z kolei, zakończenie rozprawy, tj. **rozdział 8. Podsumowanie** prezentuje wnioski wynikające z przeprowadzonych badań i analiz. Przedstawia w sposób syntetyczny problemy i wyzwania badawcze oraz formułuje wnioski aplikacyjne. Doktorantka podsumowując swoje badania stwierdza, że: *„sukces procesu partycypacyjnego nie zależy jedynie od wyboru prawidłowej ścieżki dziania przedstawionej właśnie na modelu, ale przede wszystkim opiera się na wykorzystaniu potencjału uczestników procesu wydobywanemu dzięki wykorzystaniu odpowiednich narzędzi .”*

4. Wniosek końcowy

Pani Marta Popaszkiwicz w rozprawie doktorskiej pt. „Przestrzeń publiczna jako efekt współpracy różnych aktorów” przedstawiła oryginalne rozwiązanie problemu naukowego polegające na konsekwentnej analizie genezy i uwarunkowań planowania i projektowania przestrzeni publicznej przy udziale różnych aktorów, co skutkowało stworzeniem autorskiego modelu deskryptywnego. Doktorantka wykazała się ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie problematyki, której dotyczy recenzowana rozprawa. Poprzez czytelną i konsekwentnie prowadzoną narrację pracy, a także scharakteryzowanie modeli procesów partycypacyjnych wykorzystujących istniejące i dobrze opisane w literaturze metody i narzędzia dowiodła, że posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Wybór tematu jest właściwy, cele badawcze zostały zrealizowane, a postawione tezy badawcze zweryfikowane.

Mocną stroną recenzowanej rozprawy jest podjęta próba kompleksowego podejścia do wyjaśnienia istoty kształtowania procesu partycypacji społecznej w kształtowaniu przestrzeni publicznej i opis jej za pomocą modeli deskryptywnych.

Słabszą stroną rozprawy jest zbyt ni podział treści, w taki sposób, że czasem brak jest ciągłości narracji np. w postaci podsumowania.

Reasumując, uważam że recenzowana rozprawa doktorska mgr inż. arch. Marty Popaszkiwicz zatytułowana „Przestrzeń publiczna jako efekt współpracy różnych aktorów” odpowiada merytorycznym i formalnym wymogom stawianym rozprawom doktorskim i wnoszę o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

dr hab. inż. arch. J. Martyniuk-Pęczek, prof. PG